

TÜRK TARİH ENCÜMENİ MECMUASI

Türk Tarih Encümeni tarafından neşredilir

YENİ SERİ — CİLT 1

SAYI 3 — Kânuneyyel - Şubat 1930

BU SAYIDA

Ahmet Refik Fransua dö Noay'ın Türkiyede
tehlíkeli bir sefareti
Mahmut Kemal Mehmet Emin bey
Ali Fuat Şekip Paşa
Nahit Sırrı Siçilyeteyn elçileri

İSTANBUL

LETAFET MATBAASI

1930

Ricali tanzimattan

Şekip paşa

Şekip paşa, Babıâlinin yetiştirdiği kıymetli ricalden olup, cevdeti kariha ve hüsnü selikası ile müstehir, ve tarzı tesci' ve tersilde yazı yazmağa muktedir, ve her iki tarzda yazdığı yazılar zamanında makbul idi.

Bidayeten meşhur Akif paşa tarafından yetiştirilmiş ve âmetcilik mevkiine kadar getirilmiş olup, hattâ müşarünileyh kendisini o hizmete sevkederken: «Şekip efendi, hem çevik ve hem mütefennin olarak yazı yazmaktan usanmaz, seriülkalem ve hevesli» olmak üzere tavsif eylemiştir. Filhakika o kadar yazı yazmıştır ki, Akif paşanın tavsifinde asla mübalağa olmadığı görülür. Müşarünileyh kitabette kudretile beraber, hattı rık'ada da o mertebe mehareti haizidi ki, itina ile yazmış olduğu yazıların metanetine insan hayran olur.

Şekip efendi, âmetcilik hizmetinde bulunduğu sırada mesnedi sadaretin başvekâlete tahvil, ve dahiliye nazareti inzimamile sadrı azâm Rauf paşa uhdesine tefviz olunması üzerince, âmetcilik vazâifi de: "maruzatı dahiliye kitabeti,, ve "maruzatı hariciye kitabeti,, ünyanile ikiye inkısam ederek, kendisi maruzatı dahiliye kitabetine tayin, ve oradan beylikcilik hizmetine nakil olunmuştur. Sultan Abdülmecidin hîni cülûsunda sefareti muvakkate ile Londrada bulunan hariciye nazırı Reşit paşa İstanbula avdet edince, Şekip efendiyi hem sefaret hizmetini ifa, hem Kralıça Viktoryanın izdivacını tebrik, ve hem de Mısır meselesinden dolayı Londrada in'ikad eden konferansta devleti aliyyeyi temsil etmek vazâifile, ve hariciye müsteşarı payesile, Londraya memur eylemiştir. Esnayı azimetinde Babıâlice kendisine verilen, ve esası meseleyi müvazzıl olan, gayrı matbu, talimat pek mühim vesâikı siyasiyeden olduğundan, sureti (1) rakamile bu makaleye tezyil edilmiştir.

Müşarünileyh, mesleki siyasiye henüz intisap eylediği halde, bu çetin ve mühim vazifeyi hüsnü idare ederek, Fransa devletinin muhâlefetine rağmen, meselenin menafii devleti aliyyeye muvafık suretle hallü tesviyesini temin eden ittifakı mürabbam in'ikadı, ve sonra da birçok

arızalara uğrayan rabıtai ittihadın inhilâlden vikayesi emrinde ibrazı reviiyyet ve fatanet eylemiş, ve Reşit paşa tarafından bu baptaki hidematı takdir olunarak, kendisine yazılan tahriratta: "meselei Mısıriyyenin dil-hahı âli üzre rehini hüsnü husul olması emrinde düveli fahime memurlarının ve bitahsis Lord Palmerston cenaplarının sayü himmetleri ve zatı valâlarının dahi umrui memûrelerine muvaffakiyetleri doğrusu zebangüzarı medhü sitayiş olmağa şayan mevaddan olup, bu keyfiyet nezdi şahanede ve bilcümle vükela ve memurini devleti aliyye indlerinde, begayet taktir olunduğu,, tabiratile taltif edilmiştir.

Konferansta Mısır işinin hallini müteakib boğazlar meselesinin de talhı kararâ alınması üzerine, hariciye nazaretinde Reşit paşaya halef olan Rifat paşı tarafından da: "Lord Palmerston canibinden bu hususta dahi güzel gayret ve isbatı müddeayı hayırlıhahiye riayet olunduğu gibi, tarafı atûfilerinden de doğrusu icrayı levazımı reviiyyet ve dirayet kılındığı,, beyanile hizmeti taktir olunmuştur.

Ancak Şekip efendi Londra'nın havasıile imtizaç edemiyerek, zamanı rahatsızlıkla geçmesinc mebnî, bir aralık yılbaş tatillerinden bilistifade tebdili heva için Parise azimet etmesi üzerine, Reşit paşa tarafından gayet şiddetli bir mektupla tevbih edilip, Şekip efendi de buna karşı pek mütelâşiyane bir cevap ile arzı itizara mecbur olmuştur.

Reşit paşa, salıfüzzikir mektubunda: "bu defa tebdili heva zımnında Parise azimet eylemeleri, Fransa devleti nezdinde bir memuriyeti hafiiyeleri olduğuna zehabı, ve bu veçhile bazı mertebe istihbahü zannıyyatı mucip olmuş olduğu istihbar kılınup, elhaletü hazihi devleti aliyyenin mevaddı azime ve umuru nazikesi Londrada derdesti müzakere olmasile, zaat utûfilerinin böyle hodbehot Parise azimetleri yakışıksız ve bilfarz vücudca iktiza etse ve meydanda bir meselei nazike olmazsa bile, şefaretine memur oldukları devletin memalikinden huruc ile diğer devleti ecnebiyye memalikine gidilecek olduğu halde, bir kerre sebebi azimetleri tarafı devleti aliyyeye ifade kılınarak keyfiyetin istizan olunması lâzım gelirken, bu dakikaya dahi sarfı zihin ve reviiyyet olunmaması doğrusu lâıyksız ve vukusuz birşey olduğundan bu keyfiyetin baidi hayret ve istiğrap olduğu, ve böyle şeylere tarafı eşrefi hazreti padişahiden nazarı hoşnûdi ile bakılmayacağı bedihi bulunduğu,, beyanile hemmen Londraya avdetini emir etmiştir.

Şekip efendi dahi takdim ettiği arizai cevabiyyede: "hasbezzarure tebdili heva zımnında Parise azimetı cakeranem vukuundan dolayı müahaze ve itabı ferman fermayilerini müş'ir, ve derhal merkezi memuriyeti çakerâneme azimetı bendegânemi amir dehşet âveri kalbı hazını nâçizanem olan tevbihnamei meali allamei asafilere mazmunu münifi küşi-

mal redifi, menkûsi kûşu peşimanı ve nedamet, ve mükeddiri şüürü rahet olarak, heman bu hapta zuhura gelen hatayı azim ve cürmü cesimi ubeydanemi ikrar ve itiraf ile müteşebbisi ezyâlî afvü emânî merhamet nişanı veliyyünniamileri olmaktan gayrı kâr ve çarem kalmadı,, tabirile itizar, ve istitaftan sonra, hareketi vakıası esbabını şerhü izah etmiştir. Fakat Şekip efendi Londrada bulunduğu müddetce bir türlü oranın havasile uyuşamayarak, meselei Mısıriyenin neticeye iktiranı üzerine, sefaretten istifaye mecbur, ve İstanbula avdetinde meclisi vâlâ âzalığına memur olmuştur.

O sırada eflak voyvodası Kiga bey ile Boyarlar arasında tehdüdü eden ihtilâf iştidad edip rusyalı, devleti aliyyenin hukuku milkiyesini tanımayarak, gûya tarafeyn arasında tahsili itilâf zımnında eflâka General dö Hamel namında bir memuru mahsus göndermesine, ve bundan maksadı ise devleti aliyye tarafına meclup olan mumailiyyh Voyvadanın nüfuzunu kırarak azil ve tebdilini istihsalden ibaret bulunmasına mebni, Kiga beyin İbrail tarafında zuhur eden fesat komitasının tenkili hususunda vaki olan hizmetini taktiren, devletce bir kıt'a fermanı âli istar kılınup, Şekip efendi vedaatile Bükreşe isra, ve yedine talimatı mahsusa da ita olunmuş, ve orada ifayı vazife eyledikten sonra Buğdan cihetine azimette, miri mumailiyyhin Buğdan Voyvadasile de beyinlerinin telifi, ve badehu Sırbistana giderek baş kencez Mihail beyle ahali arasında tahaddüs eden ihtilâfata, ve bulgar erbabı fesadının vilâyatı mütecavireye tecavüzleri yolunda vukubulan tahrikâta dair tahkikat icrası dahi talimatı mezkûre cümlel ahkâmından bulunmuş idi.

Ancak Rusya devletinin memleketeyn üzerinde hakkı ahdisinden bahsile bu hususta sefaretle müzakere olunmaksızın ferman istarı, ve komiser izamı, Rusya sefiri tarafından vesilei itiraz ittihaz kılınarak, hariciye nazırı Sarım efendi ile sefaret arasında uzun mükâlemat ve mübahasata kapı açılmış olduğu gibi, Şekip efendinin Bükreşe muvasalatında General dö Hamel dahi beyneddevleteyn mer'î olan ulûdü müin'akide iktizasınca, istar edilen fermanı âlinin evveleminde Rusya sefaretile bilmüzakere karargir olması lâzımgelirken, bu kaideye riayet olunmâmış olmasından dolayı kiraetine katiyyen cevaz gösteremeyeceğini tebliğ, ve o yolda Kiga beyi de tahvif etmiştir. Generalin tahvifi üzerine bey dahi fermanın alenen kiraet ettirilmesine cesaret edemiyerek boyaranı memleket huzurunda sureti resmiyede tarafına tevdi ile iktifa olunmasını istida eylemiştir.

Şekip efendi, şayet sefaretin ısrarile Derseadette ademi kiraet suretine karar verilirse o vakit bu resminde ifa olunamayacağı mülahazasile teklif edilen sureti kabule mecbur olduğundan, miri mumailiyyh di-

van tertip ederek, kendisini alayla hukûmet konağına davet, ve efendii müşarûnileyh de mecmâi divanda fermanı teslim ile mantukunun icmalı olarak bir nutku resmî kıraet edip, bu suretle fermanın okunmadığını halka bildirmemeye sarfı gayret etmiştir ki, cereyanı hâlî müsavvir olarak olbapda Babîâlîye göndermiş olduğu tahriratı mufasssalanın sureti (2) rakamile zire dercolundu.

Şekip efendinin sureti hareketi Babîâlîce taktir edilerek, sadrı azam İzzet Mehemet paşa tarafından yazılan tahriratta: "Cenerali mümaileyhin ifadatına merkezi isabette îradı ecvibe olunduğu misilli, usûlî memuriyetleri dahi yolunda tutulmuş, ve doğrusu hüs-nü hareket buyrulmuş olup, her nakadar icabî hale mebnî birdenbire fermanı âlî kıraet ettirilmemiş ise de, îrad buyrulan nutuklarda maâli fermanı âlî beyan olunmasile, bundan matlup hasıl olmuş gibi görüldüğü ve muahharen emri şerifi mezkûrun resmî kıraati dahi icra olunduğu istima' kılındığı,, beyanile hüs-nü muvaffakiyetine dua edilmiştir. Fakat bilâhara fermanın kıraatine ne suretle imkân bulunmuş olduğuna dair bir vesika musadifi nazarımız olmamıştır. Yalnız Lutfi tarihinde beyan olduğuna göre, Şekip efendi avdetinde Kığa beyin mucibi azil ahvalini müşahede ve tahkik eylediğini bildirmesine binaen, devletce mumailyhin tebdili cihetine gidilerek, memuren Bükreşe/izam olunan divanı hümayun tercümanı Saffet efendi (Pş.) ile rusya konsolosu beyninde bilittihat Bibesko beyin usulen emarete intihabı icra kılınmıştır.

Rusya sefaretî, Şekip efendinin Sırbistana izamına da itiraz etmesi üzerine, müşarûnileyhin memuriyeti, devleti aliyenin Sırbistan hakkındaki niyyatı seniyesini tefhim, ve ahalinin hoşnudisini mucib olacak harekâtı talimden ibaret bulunduğu temin kılınarak, ancak seyyah suretile azimet ve avdetine sefaretin muvafakati tahsil edilmiş olduğu halde efendii müşarûnileyhin oraya muvasalatında beyle iki defa vukubulan mükâleme, ve mücavebesi üzerine işin rengi deyişerek, Mihâl bey avenesile beraber karşı yakada kâin Zimon tarafına firare mecbur olmuştur. Şekip efendi de Belgrad muhafızı Kâmil Pş. ile bilittifak, Sırbistanın imtiyazatı malûmesi dairesinde tasarruf ve idaresine, ve Varuşun zabtû rabtî esbabına müsaraatle derhal bir idarei muvakkate tesis, ve Mihâl beyle avenesinin bir daha beritarafa avdet edememeleri esbabını temin eylemiştir.

Efendii müşarûnileyh tarafından Babîâlîye yazılan, ve sureti (3) rakamile tezyil olunan, tahriratta dahi: "memleketin fethi cedidi hakanî mesabesinde bir heyeti cedide kespeylediği, ve miri mumailyhin eseri tahriki olarak bulgar eşkiyasının Niş havalisinde vukubulan fesadâtı da külliyyen bertaraf olacağı, ve kendisinin bu hareketi bir güne ruhsatı aliyye ve memuriyeti celiyye ile değil ise de, icabı vaktü halden neşet

etmiş bir cesareti sadıkaneden ibaret olduğu,, iş'ar, ve hakikaten büyük bir eseri cesaret izhar edilmiştir.

Olbapta ahali canibinden taktim kılınan mahzarda dahi, fımabât Miloş familyasından kimse emarete getirilmemek üzre, Aleksandri Kara Yorginin Sırp beyliğine intihabının kabulü istida, ve bu suret devletce de tasvip olunmasına mebni, Şekip efendi mumâileyhi makamı emarete ik'at ile Derseadete avdet etmiştir.

Şu kadar ki keyfiyet, Eflak işinde olduğu gibi, kolaylıkla neticepezir olmayıp, Rusyaca itirazatı şedideyi, ve İngilterece de bir takım kılıkâli davet ederek, ve Rusya imparatoru tarafından Sultan Abdülmecide kat'ıyılmışıfat bir name irsalile bizzat işe müdahale edilerek bir meselei mühimme şeklini iktisap, ve hariciyye nazırı Sarım efendinin azlini intaç eylemiştir. Nihayet birçok muhâberat ve münakaşattan sonra, kuvvei isyaniye ile intihap edilmesinden dolayı sıfatı memuriyeti tanınmayan Aleksandri beyin istifaya daveti, ve meb'usanı millet tarafından usuli dairesinde icra kılınan intihabat üzerine yeniden emarete nasbı suretile, Rifat paşanın nazareti saniyesinde meseleye hitam verilmiştir.

Müşarünileyhin Viyanadan göndermiş olduğu muharrerat mündericatına nazaran, prens Meternihin Rusya imparatoru tarafından bu yüzden devleti aliyye ile ihtiyarı harbe kadar gidileceğini bildirmiş olması işin derecei ehemmiyet ve vahametini gösterir.

Rifat paşa, o sırada Londra sefaretinde bulunan Âli efendiye (Pş.) yazmış olduğu hususî bir tahriratta, meselenin surêti ihdasını tenkit, ve Şekip efendinin bâlâda muharrer iş'arına telmihan: "iptidasında fethi cedit hökmünde hizmet gösterildiği gibi şimdi dahi acaba Rusya çâsarının niyazına izharı müsaade kabilinden mi denilerek lisan kullanılacak.." diye tariz etmektedir.

Şekip efendi Belgrattan avdetinden sonra, icra kılınan tensikâtı askeriye sırasında, müceddeden teşekkül eden darı şûrayı askeri âzalığına tahvil, ve 1260 tarihinde, Rifat paşa üzerine hariciyye nazaretine tayin olunmuştur.

Nazarete bulunduğu esnada gayet mühim, ve ehemmiyyeti nisbetinde müşkil bir vazifeye memur edilerek envai mezahime mârûz, ve bu yüzden mazul olmuştur.

Suriye havalisinin Mısırlılarca tahliyesinden sonra teskini iğtişâş zımnında izam olunan serasker Mustafa Nuri paşa tarafından vakı' olan icraat sırasında, Cebel emaretinin ilgasile biri maroni diğeri dürzy olmak üzere iki kaymakama tevdiî ümur edilmesi takarrür eylemiş ise de, Cebel birçok kurâsında cemaati muhtelif muhteliten ikamet etmekte bulundukları cihetle, bu suret matlup olan âsayışı temine hizmet edeme-

yip, ve bilâhara memuriyyeti mahsusâ ile gönderilen damat Halil paşa da temini âsâyîşe muvaffak olamayıp, yeniden igtîşâş zuhur etmişiti.

Düveli hamse süferası, Cebelde âsâyîşın takririle devamlı bir idare-nin tesisini müşterek bir nota ile Babrâlıden musirren taleb eylemele-rine mebni, 1261 tarihinde hariciye nazırı Şekip efendi mezuniyeti vasıa ile bizzat ızam kılındı.

Olbadpa Babrâlıce verilen talimatın son bendinde, idare meselesi kararlaştıktan sonra islahatı mülkiye sırasında ahali yedindekî silâhların da alınması muharrer olduğu halde, efendii müşarünileyh Biruta muva-salatında, Arabistan ordusu müşiri Namık paşa ile bilmüzakere, ahalinin kuvvei müsellaha ile icraata mukavemetlerini kesir için silâhların toplanması ile işe başlanılmasını kararlaştırdılar. Fakat ilk adımda iki büyük manıya tesadüf eylediler ki, biri fransız konsolosunun şikâyeti, diğeri icraatı vakiya karşı ahalinin şamatasıdır.

Şekip efendi, ittihaz olunacak tedabir sırasında kuvvei cebriyye is-timaline zaruret hasıl olur ise dahilde sakın tebeai ecnebiyyenin tehlu-keye maruz kalmamaları için Biruta nakillerini teklif etmesi üzerine, Fransız konsolosu bu tedbire şediden muhalefetle beraber, igtîşâş esna-sında düşarı hasar olmuş olan Manastır için itayî tazminat, ve evvelce katil edilen bir Fransız rahibinin katili hakkında derhal icrayı mücazat olunmasını musirrane taleb eyledi.

Derseadet Fransa sefiri mösyö "Burkine,,de keyfiyeti ızam ederek, Şekip efendinin tebeai ecnebiyye hakkında ittihaz eylediği tedbirden sarfı nazarla tazminat ve mücazat keyfiyetinin derhal icra edilmesi hususunda ısrar, ve şayet bu talebi is'af olunmazsa sefarethaneyi terk ile Boğaza çekilerek orada hükûmetinin emrine intizar edeceğini devlete tebliğ ve ihbar etti.

Silâhların toplanmasına mübaşeret olunması üzerine de bir kıyâmet-tir koptu. Esnayı icraatta bazı alaylı zabitan tarafından şiddet gösteril-mesi işi bir kat daha âlevlendirdi. Keyfiyet İstanbuldaki süferaya ve Avrupaya aks ederek, her tarafa efkârı umumiyye heyecana geldi. Av-rupa matbuatı: "Cebeli Lubnan katli âmı,, serlevhası altında bendler neşir etmeye başladı. Ecanib nazarında mesele o derece ızam olundu ki, Avusturya sefiri bile Şekip efendinin bir müddet ne dahilen ve ne ha-ricen hizmeti saltanatı seniyyede kullanılmamak üzre Cebelden kaldırıl-masını teklife kadar gitti.

Bu yüzden hasıl olan galeyamı umumiye teskin için Şekip efendi-nin hariciye nazaretinden azlile, Reşit paşanın tekrar makamı nazarete getirilmesine mecburiyyet görüldü.

Şekip efendi icraata başladığı sırada haberi azlini alınca pek mü-

teessir, ve fakat hamisi olan Reşit paşanın mevkii iktidara gelmesinden bir derece müteselli olmuştur. İnfisali üzerine seraskerlik makamında bulunan Süleyman paşaya yazmış olduğu hususi mektupta: “bu infisali nagehzulurdan dolayı mahzun ve mükedder olmadım desem yalan söylemiş olurum,, diyerek teessüfünü ketim etmemiştir. Gariptir ki kendisi Süleyman paşaya tazallümü hal ettiği halde Lûtfi tarihinin beyanına göre, Reşit paşanın hariciye nazaretine getirilmesi anın sevkile olmuştur. Sultan Abdülmecit baruthaneyi gezmek üzere Ayastafanoza azimet edüp, esnayı avdetde Süleyman paşa ile badelmülâkat, Şekip efendinin azli iradesini vapurda vermiştir.

Efendii müşarünileyh, Reşit paşanın yerine Londra sefaretine tayin kılınmış ise de itmamı vazifeye kadar Berutta kalması emir olunmuş, ve nazaretten infisali dolayısıyla bittabi nüfuzu kırılmışken azmine halel getirmeyerek, ve dahili ve harici tazyikata göğüs gererek, Cebelin tanzimatını ikmale muvaffak olmuştur. Fakat işi odereceye getirinceye kadar neler çekmiştir? Silâh derci meselesinden dolayı Namık Paşa ile de araları açılması kendisi için başkaca mucibi müşkilât olmuştur.

Sultan Abdülmecit, meselenin uzamasından ve sefaretlerin tazyikatından bizar olmasila, babîâlîye sureti mahsusada bir hattı hümayun irsal ederek, Cebel masalihinin şimdiye kadar bir neticeye isal olunamamasından dolayı beyanı teessür ve teessüfle, işin bir an evvel hüsnî tesviyesi her ne surete muhtaç ise el birliğile iktam edilmesini katiyyen irade eylesine mebnî, bir taraftan Babîâlîce Şekip efendiye emir emir üzerine gönderilerek tazyikat icra edilir, bir taraftan da mabeyin başkîtabetinden kendisine doğrudan doğruya tahrirat tastirile “her ne esbaptan naşi ise Cebel maddesinin böyle uzaması nezdi âlide baisi teessür olmakta bulunduğundan, ve bu baptaki vasâyâyı seniyyeyi biletraf tebliğ ve ifham ve işin suveri icraiyyesine de nazaret ve iktam etmek üzere ferikandan Emin paşanın karihai şâhânedan olarak mahsusan izam kılındığından, ve beynelmemurin mübayenet zuhurile, ve mizaci âliye muhayir hareketler vukuu ile, maslahatın uzaması müstelzimi iğbirarı âli olacağından,, bahisle tesrii keyfiyyet olunur idi: İstanbulda bulunan eviddası tarafından da “allah aşkına olsun, maslahatı bir an evvel itmama gayretle avdet ediniz,, yolunda telaşlı telaşlı mektuplar alırdı.

Şekip efendi bundan bir kat daha müteessir olarak, ve şu muameleyi Namık paşanın şikâyetine atfederek, Reşit paşaya yazmış olduğu hususi mektupta: “makamı sedaretten ve başkîtabetten irsal olunan muharretrat mazamîninden müstefat olan tenbihat ve tevbihatın tesirile mükedder olmamak adimül ihtimal idüğünü, ve çektiği zahmet ve emeklerin heber ve heba olmasına doğrusu müteessif bulunduğunu beyan ile beraber,

kendisinin vâkı' olan iş'arat ve ihtaratı ne sebebe mebnî ve ne maksada mübteni olduğunu refikî bulunan zat (Namık Pş.) idrak etmeyerek vâdîi hotpesendane ve mesleki mütekebbiraneye süluk ile, hiç birine kulak verip tadilî hareket etmedikten başka, "sen hududu memuriyet ve talimatını bilmiyorsun,, diye kendisini tektire kalkıştığını lisanı teesürle irat eylemiştir.

* Şekip efendi bu işte oderece sıkılmıştır ki, kendisile hususiyeti olan Fuat efendiye (Pş.) gönderdiği mektupta da : "artık frenklerin havadisatı kâzibelerile kulaklarım doldu ve gözlerim korktu, bir dahi frenklerin ellerini soktukları değil, parmaklarıyla göstermiş oldukları işe karışıp girişmeye tövbeler ettim. Hele mösyö Kanin dostumuz dahi bizi sefaretten azil ettirmeye çalışıyormuş, andan haz ettim, eğer sahîh ise bundan sonra galiba bendenizi Avrupa kabul etmeyecek gibi görünüyor,, diyerek dardını dökmüştür.

Şekip efendinin tebligat ve tevbihatı vakıadan hasıl eylediği teessürata, Emin paşanın vürudile işe karışması halinde maslahatın bir kat daha duçarî işkâl ve iğlak olacağı endişesi de inzımam ederek, kendisi itmamı vazifeye son derecede sarfı gayretle işi bitirip Paşayı müşarüniyleh ile beraber İstanbula avdet eylemiştir.

Şekip efendinin tatbik ettiği tanzimatı esasiye, Cebelin kemakân iki kaymakam idaresine tevdiî, ve her kaymakamın nezdinde birer muhtelif meclis teşkili, ve kurayı muhtelita için vekiller intihabı maddeleri olup, umurî mülkiye ve maliye ve adliyenin teferruatını da müteaddit buyrullarla tayin ve tevsik etmiştir.

Zahiren basit görünen bu mevattın tatbîkı pek çok müşkülât tevliit eylemiş, ve müşkülâtın en büyüğü de, silâh toplanması meselesinden tevelliit etmiştir.

Böyle min gayri memulin bir meselei mühimme şeklini iktisap, ve bütün Avrupayı işgal eden Cebel işinin, ciheti siyasiyesi ve vaz'ü tesis edilen tanzimatın tafsilâtı, vak'a nüvis Abdürrahman Şeref efendi merhum tarafından, Lutfi tarihinin sekizinci cildine ilâve ve tezyil olunan mevad ile pek güzel tavzih edilmiş olduğundan, tafsili mes'ele oraya müracaatle anlaşılır. Biz mücerred Şekip paşanın hayatı resmiyesi hakkıında malûmat itası maksadile kaleme aldığımız bu makalede, müşarüniylehin muhaberatından istinbat edilen bazı نکاتı mühimmeyi beyan ile iktifa eyledik.

Bu kadar hizmet ve gayretine rağmen, Cebel meselesi Şekip efendi için istkbalen pabendi tarakki olmuş, ve avdetinde bir müddet hâli mazûliyyette, ve iki sene kadar da Viyana sefaretinde bulunduktan sonra haylî zaman meclisi vâlâ âzâlığında kalmıştır. Atiyen beyan olunacağı üzere buna bazı hususî sebepler de inzımam etmiştir.

Şekip efendi, Viyana sefaretine memur edildiği sırada, evvel emirde Romaya uğrayıp papalık kürsüsüne kuud eden dokuzuncu Piyosun hükûmeti seniye namına tebriki memuriyeti vazifesile de tavzif olunması ile, Romaya azimetinde papalık tarafından naili ihtiram, ve islâm memurlar tarafından takılmaktan ictinap edilmeyecek şekil ve surette o esnada mahsusen ihdas olunan "Piy Nöf., nişanının bir kıt'ai mürassasile mazharı ikram olarak, oradan mahalli memuriyetine azimet etmiştir.

Müşarünileyh Viyanada bulunduğu sırada Atina sefiri Kostaki Mozoros bey hakkında vukubulan taaruz keyfiyetinden dolayı hükûmeti seniyece talep olunan tarzihenin itasından Yunan kralının imtinai üzerine devletce esbabı tazyikiyenin icrasına karar verilmiş, ve olbapta Prens Meternihni dahi teşebbüsat icrasına imaleşi Babıâlice Şekip efendiye tebliğ kılınmış olduğu halde, müşarünileyhin taktim eylediği tahriratı cevabiyede, Prens Meternih Babıâlinin bu hareketini nazarı taktir ile görmeyerek "hükûmeti seniyyece biraz daha sabır ve tecenni olunması lazımgelirdi, hayırhahlığım iktizasınca devleti aliyeyi muhataradan mühafazaya çabalamış isem de nihayetülemir korktuğuma uğrayacağım, şimdi artık uzaktan seyirci gibi durmaktan gayri elimden bir şey gelmez,, yollu mukabele eylemiş olduğunu bildirmekle beraber, devletce usuli tazyikiyyeye teşebbüste acele edildi yolunda bazı itirazatta bulunmuş olacak ki, bu bapta havassı vükela tarafından kendisine atfı kusur olunarak "biz umuru sefareti hüsnü ifaya sâyü gayret eyler, ve devleti aliyenin icra etmiş olduğu usûli haseneyi oraca kabul ettirmeye hizmet eder memulile gönderdiğimiz zatın devlet aleyhinde bulunup cencebi ile beraber itiraz eylemesini memul etmezlik,, yolunda sözler tekevvün eylemiş ve aleyhinde şiddetli infial husule gelmiş olduğu, ve hususu mezkûre dair Babıâlden yazılacak cevaba yine itiraz edecek olursa hakkında mucibi vehamet olacağı bazı eviddası tarafından sureti hususiyede kendisine verilen malûmatan müstefat olmuş. ve bunun üzerine Babıâliye gönderdiği tahriratı ahirede evvelki iş'arını tamir sadedinde bazı tebyinatta bulunduğu görülmüştür.

Müşarünileyhe kapukâhyalık vazifesini ifa eden âmedi hülefasından Azmi bey tarafından yazılan hususî mektup mündericatına nazaran, aleyhindeki infial, resmi olan bu sebepten ziyade bazı esbabı hususiyeden mütevellit bir eseri iğbirar olduğu anlaşılmakta, ve keyfiyet şu vehicle tafsil edilmektedir ki : "sadrı azam efendimize (Reşit Ps.) müteallik birinden almış olduğum havadise göre, müşarünileyh hazretlerinin tarafı âlilerine olan iğbirarı iki şeyden ibaret imiş ; birisi gûya efendimiz kendilerini mükerrer şekere teşbih buyurarak yemek isteyen tadından bıkar, yemeyen tatmak ister demişsiniz, diğeri de konakları olmadığından bin beşyüz kese versinler de ben konağımı vereyim buyurmuşsunuz. Müşarün-

ileyh hazretleri bu sözlere ilişmiş olduklarını beyan ile beraber, ben yine kendilerini severim, ve benim bundan mada haklarında bir ilişğim yoktur, geçende infisalim vukuunda canım gibi sevdiğim zevat, hakkımda neler söylemediler, bunlar hafif kahr, fakat bundan sonra göreceğim muameleye bakarım, kendisinden umduğum muameleyi görürsem yanımdan ayırmam, ve bulunduğum müddetce birlikte bulunuruz buyurmuşlar, o zat bunu kullarına ma'razı ihtarda ifade eyledi ; eğer iradei seniyelerine tevafuk ederse, müşarünileyh hazretlerine ziyadece tevazula bir teşekkürname taktim buyrulsun. Bu tarafta şimdilik efendimize müsteşarlık memuriyeti nezdi müşarünileyhte mutasavver olduğu muhakkaktır.,

Şekip efendinin sarrafı hoca Ohanes tarafından yazılan hususî mektuplarda daht : "hakkı sâmilerinde mukaddem meşhut olan infiali Babîali zail olmuşken, omaddeye dair sonradan gelen tahriratı samiyelerinde, evvel kusur oldu yolunda itiraf manaları yazılmasından yazılmaması daha münasip idi gibi havatırı hayırhane hutur etmiş ise de, infiali mezkûr külliyyen zail olarak endişeyi mucip bir eser kalmamış olduğunu sahîhen ve kaviyyen temin ederim. Kulunuz hakkı sâmilerinde boş durmayorum, ve durmam ; bu bapta endişe icap etmez., denilmiştir.

Ozamanlar bu ermeni sarrafların ne gibi işlere karıştıkları bununla sabittir.

Fakat hakkında hasıl olan infial temamlile zail olmamış olacak ki, Şekip efendi Viyanadan avdetinde Azmi beyin beyan ettiği veçhile müsteşarlık değil, yine meclisi vâlâ âzalığına tayin kılınmıştır.

Mezkûr âzalıkta bulunduğu sırada tanzimatı hayriye ve tensikati mülkiyenin temamti icrasile islahatı lâzimenin ikmalî zımında "memuriyeti teftişîye,, ünvanile Rumelide ihdas olunan müfettişliklerden, Tuna sevahili umuru teftişîyesine memur edilmiş, ve o esnada Vidinde zuhur eden hadiseden dolayı tahkikat icrası vazifesi de uhdesine ilâve olunmuştur.

Şekip efendi, Vidine muvasalatında bilâifatei vakit tahkikat ve icrata tevessül ile beraber, sabık ve lahik valilerin yolsuz ahvalini Reşit paşanın yazdığı mektuplarda hiç çekinmeksizin açık bir lisan ile teşrih etmiştir. Maahaza Reşit paşanın zaif damarından bilistifade, meramını yürütmek için vali Ali Riza paşanın ahvalini tadad sırasında : "kendisinin ne derecelerde yalancı olduğu ötedenberi yadı isminden bile efendimizin istikrah buyurdıkları şey'i malumu [¹] Şumuu- ordugâhında birlikte tenavül buyurdıkları hilâlde, hâşâ mütelezviz olduklarını, esnayı müzakerede bütün ehli meclise bir kaidei külliye beyan edercesine sa-

[¹] Şey'i malûmdan mûrat peynirdir. Reşit paşanın peynirden istikrah ile beraber yigienlere de husumet ettiği meşhurdur.

detten haric ve münasebetli münasebetsiz alenen tefevvühünden,, bahisle işi şahsiyat vadisine intikal ettirmiştir.

Şekip efendi Rumeli teftişatından sonra Âli paşanın İzmir valiliği esnasında tahaddüs eden macar mültecilerinden "Marten Kosta,, vak'a-sından dolayı [1] tahkik memuriyetile oraya izam kılınmış idi.

Müşarünileyh, İzmirde izamını Âli paşa ile aralarını açmak maksadına hamlederek oğlu Arifi beye: "Reşit paşa beni Âli paşa ile bozuşturmak için gönderiyor, fakat bozuşmamağa gayret edeceğim,, demiştir. Filhakıka İzmirden Babiâliye yazdığı tahriratta: "maslahatın mebedinden müntehasına kadar canibi hükûmet ile Avusturya konsolosu bey-ninde güzeran eden muhaberat ve muhaveratın tahkıkı emrinde masruf olan mesaii çakeranem iktizasınca her bir hal ve keyfiyette übbühetlu devletlu Âli paşa hazretlerinin ittihaz ve icra etmiş oldukları usul ve muameleye konsolosu merkumdan başka muteriz görülmeyüp belki bunun ettiklerine karşı müşarünileyh canibinden niçin bu kadar tahammül buyruldu deyu bazı taraftan iş'ar olunduğu işidilmiştir,, sözlerle Âli paşa hakkında iltizamkârane idarei lisan etmiştir.

Şekip efendi İzmirde bulunduğu esnada Reşit paşa tarafından kendisine yazılan 3 zilkade 1269 tarihli tahriratta: "Gayet mühim ve nazik bir maddeden dolayı Belgrat tarafına memuriyeti behiyeleri hususuna iradei seniyei hazreti şahane mütaallik buyrulmuş olduğundan, hemen Dersaadete avdet buyurmaları icabı halden ve emrû fermanı âli iktizasındandır,, denilerek Dersaadete celp ve davet olunduğu görülmüştür. Fakat Belgrata sureti izamına dair bir gûna malûmata destires olunamamıştır.

İstanbulda avdetinden sonra Rumeli ordusu müşiri Ömer paşaya tevcih olunan serdarı ekrem ünvanını şamil hattı hümayunun isali memuriyetile Rumeliye izam olunup orada bulunduğu esnada sadaret müsteşarlığına tayin kılınmıştır. Memuriyetini mutazammin tezkirei maruzada, kendisinin avdetine değin müsteşarlık vazâifinin vekâleten idare ettirilmesi muharrer olmasına, ve ordudan avdet edecek kadar bir müddeti cüziyye için resmen müsteşarlığa vekil tayinine hacet olamayacağına nazaran, ihtimal ki oradan da Belgrada izam kılındığı halde memuriyeti hafi tutulmuştur.

[1] Tafsili "Ricali mühimmei siyasiyye,, nam eserimizde, Âli paşa makalesinde muharrer olan bu vak'a, macar mültecilerinden olup Amerika pasaportile İzmirde gelen "Marten Kosta,,nın bir kahvehanede oturduğu sırada Avusturya konsolosu tarafından cebren kaldırılarak kendi beylik sefinelerine aşırılması, ve Amerika konsolosunun da merkumun ademi teslimi halinde mezkûr sefinenin limanda bulunan Amerika sefinesi tarafından topa tutulacağına dair tehdidatta bulunması üzerine, Avusturya konsolosundan istirdadı suretile, ve konsolosun mahcubiyetile neticelenmiştir.

Şekip efendi sedaret müsteşarlığından rütbei vezaretle meclisi vâlâ riyasetine nakil olunup, hizmeti riyasette ancak dokuz buçuk ay müddet bulunduktan sonra mübtelâ olduğu hümma hastalığından 1271 tarihinde ve kırk altı yaşında vefatı vuku bulmuştur .

Dahiliye nazırı esbakı Sait efendinin rivayetine nazaran, Reşit paşanın kendisini sefaretle Avrupaya göndermek istediğini haber alarak, zaten hasta olduğu halde, rica için Reşit paşanın yalısına azimet, ve bu yüzden hastalığı kesbi şiddet ederek biraz sonra irtihal eylemiştir, Eyyupta bostan iskelesindeki senki mezarında işbu tarih masturdur :

*Namdaşı seyyidi âlem, Şekip paşa bu sâl.
Meclisi vâlâ reisiken edüp terki cihan ;
Pür kerem, vâlâ himem, bir geoheri irfan iken,
Hayf kim gencîneves oldu zemin içre nihan ;
Dehr elinden der zebanı hal ile her zerre hâk,
Biz de geldik âleme yandık yakıldık bir zaman ;
Ref edüp hakka dü destim söyledim tarihini :
Eyleye firdevsi âlâda Şekip paşa mekân.*

Tanzimat devri ricalinin mümtazlarından olan paşayı müşarünileyhin ne derece cesur ve azimkâr bir devlet adamı olduğu, Sırbistan ve Cebeli Lübnandaki icraatı ile, ve her tarafı kollar idareli bir memur olduğu da e'fal ve harekâtı zatiyesile sabittir. Çünkü kendisi esasen Akif paşa tarafından yetiştirilmiş, ve Reşit paşa ile Akif paşa arasındaki husumetin iki tarafın mensubinine de sirayeti o zaman icabınca tabii bulunmuş iken, Reşit paşaya pek güzel hulul ederek, ara sıra hasıl olan infialden kat'ı nazar, kendisinin himayet ve teveccühüne mazhar olmuştur.

Reşit paşanın sedarete halefi olan Sarım paşayı dahi elden bırakmayıp, hini infisalinde yazmış olduğu mektupta : Bilinir kadri abâ mevsimi baran olsun,, misraile beyanı taziyet ve ibrazı muhalâsat eylemiştir.

Tahkık memuriyetile İzmirde izamında, Âli paşa tarafını iltizam, ve serasker Rıza paşa ile de daima münasebatı hasenede devam etmiştir. Bhusus, Reşit paşaya husumetile maruf ve ricali tanzimat hakkında hüsnü nazarı mefkut bulunan Hüsrev Paşayı dahi, Viyanadan arzı ihlâsı hâvi mektup irsalile, ve enfiye ihdasile, idareye çalışmıştır. Müşarünileyh tarafından kendisine yazılan cevapta da: "gerçi sureti zahirede meyanede tebaüd ve insıram derkâr ise de, manen "Ma eztü cüdayım be sûret-ne bema'ni — çün fasilei beyt büved fasılai ma,, beyti garrası maali

azadei izah olduğundan, artık bu sırada itnab ve itraya hacet olmadığı,, beyanile mukabele olunmuştur.

Elhasıl Şekip paşa, idareli bir zat olduğunu bu gibi harekâtile isbat, ve umuru siyasiyede istidat ve kabiliyetini de Londra konferansında ibraz etmiştir. Eğer lisânı ecnebîye vakıf ve ömrü müsait olsa, ve Cebeli Lübnan meselesi gibi bir mezlâkaya düşüp te payı terakkisine sekte arız olmazsa, daha ziyade itila ve iştihar edeceği derkâr idi. Vaktile Âli paşadan evvel tefeyyüz etmiş, ve Londra sefiri iken Fûat paşa kendi maiyyetinde hizmeti kitabette bulunmuş olduğu halde, beyan olunan esbaba binaen, onlar derecesinde şöhret kazanamayarak, birinci safta görünememiştir.

Abdürrahman Şeref efendi merhum, Şekip paşa maiyyetinde hizmeti kitabelte Beruta azimet etmiş olan müşarûnileyh Sait efendiden naklen: Reşit paşa hilafıranı olan mukbilanı saltanat, Şekip paşayı Cebeli Lüpnandan muvaffakiyyetle avdet ederse müşarûnileyhe karşı rakıp olarak çıkarmak maksadile o hizmete sevk etmiş oldukları halde, havanın muhalif esmesile kurbı saltanattan sefaretle atılmış olduğunu, tarihi Lutfi zeylinde beyan etmektedir.

Şekip paşa, zamanı ricali arasında, Rifat paşa ile mukayese olunabilir. İkisi de bir zamanda yetişmiş, Şekip paşa âmetcilikte, hariciye nazaretinde ve meclisi vâlâ riyaasetinde üç defa Rifat paşaya halef olmuştur. İktidar cihetinde dahi aynı seviyede görünmekte ise de, ahlak ve mizac, ve sureti istihdam itibarile aralarında farkı külli müşahede olmaktadır. Rifat paşa, tab'an mutedil, reyinde mütereddit, muamelâtında dûrrendiş idi. Şekip paşanın ise, fikrinde ve kararında daha katıyet, ve tab'ında dahâ cesaret ve metanet vardı. Kendisi bir işin önünü sonunu Rifat paşa derecesinde mülâhaza etmez, ve öyle her mülâhaza ile azmin-den dönmez idi. Elhasıl Rifat paşa, mutedil bir diplomat, Şekip paşa azimkâr, ve kârgûzar bir recülü devlet idi. Siyasiyat âlemine dühulleri de, biri karşısında gayet ihtiyatlı ve muhafazakâr olan prens Meter-nihi, diğeri ise âteşin mizac ve ceval bulunan Lord Palmerstonu görmüş olmasile onların meslek ve meşrebi şahısları ve mizacları üzerinde tesir bırakmıştır zan olunur.

Müşazûnileyhimanın tarzı hayat ve maişetlerinin de ahlak ve mizaclarına tesiri küllisi olmuştur. Rifat paşa, erbabı yesardan masarifat nazırnı Hacı Ali beyin mahtumu olup, refah içinde perverişyap olmuş olduğundan o tesirat ile hoppa mizac ve hafif meşrep idi. Şekip paşa ise ebe zade Mustafa bey haznedarı Mehemet Nuri ağanın mahtumu olarak kendi bazuyu himmetile temini mevki ve maişet mecburiyetinde bulunduğundan, bu tesirat tahtında daha ciddi ve daha fa'al olarak ye-

tişmiştir. Fakat hiçbir zaman müzayakdan ve borçtan kurtulamayıp, muharreratında bile zıki maaş ve maişetten bahse, ve yalısını ve konağını satarak tediye deyne mecbur olmuştur. Vefatında Kassam tarafından tanzim kılınan ve bizzat manzurum olan tereke defterine nazaren, metrukâtı altı bin küsur lira tutarak, ve deyni de o miktara balığ olarak, itfayı dünyandan sonra ailesine hiçbir şey kalmamıştır.

Sureti istihdamları itibarile Rifat paşa tanzimat devrinin hüllecisi, Şekip paşa da seyyar propagandacısı ad edilebilir: Çünkü Rifat paşa, tanzimatı hayriyenin taraftar ve mürevviclerinden olmakla beraber, mütedilülmizac bir zat olduğundan, esbabı hariciye ve dahiliye ilcasile, her ne zaman Reşit, Âli ve Fuat paşaların mesleki müttahazlerinin tadiline devletce ihtiyac görünmüş ise, hariciye nazaretine Rifat paşa getirilmiş, ve o ihtiyac zail olunca yine anlardan biri o makama avdet etmiştir.

Kemâl paşa zade Sait beyin vaktile mektebi hukukta tedris etmiş olduğu hukuku siyasiye dersinin mukaddimesinde beyan eylediği vechile, Rifat paşanın: "Reşit paşanın tedbiri esasen güzel ise de devletin mizacı zayıf olduğundan hafif ilâçlar verilmek lâzım idi, Reşit paşa ise pek şiddetli ilâçlar verdi,, sözü de mesleğince derececi ihtiyat ve itidalini gösterir. Bu itibar ile Rifat paşaya devri tanzimatın hüllecisi demek münasip olur.

Ricali tanzimatın fikir ve meslekinin tervici ve ahkâmı tanzimatın takriri için gerek memaliki ecnebiyye ve mümtazede, ve gerek dahili memlekette, her ne iş zuhûr eylemiş ise, Şekip paşa memur edilip, âdetâ ömrü seyyar halinde geçmiş olduğundan, o itibar ile Şekip paşaya da devri tanzimatın seyyar propagandacısı itlâk edilmek muvafık görünür.

Her ikisi de lisanı resmîde hüsnü tahrirle muktedit erbabı kalem-den olup, Rifat paşanın iktidarı kalemisi "müntahabatı âsarı Rifat paşa,, namı altında münteşir eserlerinden, Şekip paşanın kudreti kalemiyesi de resmî ve hususi birçok muharreratından anlaşılmaktadır.

Şekip paşa, istilâhatı kadimeci edebiyeye "tarzı tesci,, ve o zamanki Babîâlî tabirince "kumaşlı inşa,, denilen vadide dahi icalei kaleme kadir idi. Rifat paşanın kalemi ise, risalei ahlâkında ve zeylinde görüldüğü üzere, resmîyat haricinde ve sade selis bir surette yazı yazmakla da meluf idi.

Rifat paşa, uzun müddet vükelâlık mevkilerinde bulunarak, ve ihrazi vezarette Şekip paşaya takaddüm ederek, memleketce daha ziyade tanınmıştır. Şekip paşanın vükelâlıkta istihdamı ise bir seneden ibaret olan hariciye nazaretile, dokuz buçuk aylık meclisi vâlâ riyaşetine münhasır olup, rütbei vezareti de hayatının son devresinde ihraz ettiğinden, kendisi o derece de iştihar edememiştir. Fakat bidayeti neşetindenberi

memuriyeti mahsusa ile birçok yerlerde bulunup muhitin ahvaline, ve muhtelif mesele Rifat paşadan ziyade ittila hasıl eylemiştir. İki dahi mesleki siyasiye sülûk eylemiş oldukları halde, henüz sinleri müsait iken, lisani ecnebi tahsiline sarfı himmet etmemeleri kendileri için birer naksa, ve siyasiyatta iştiharlarına birer mania olmuştur. Hattâ bir aralık Reşit paşanın, Âli ve Fuat paşalar ile arası açılması üzerine “ben anlara minnet etmezdim amma ne faide ki Şekip ile Sarımı fransızca öğrenmeye ikna’ edemedin,, demiş olduğu mervidir.

Rifat ve Şekip paşaların beyinlerindeki münasebeti şahsiyeye gelince: Şekip efendi, Londra konferansına memur olduğu esnada hariciye nazaretine tayin kılınan Rifat paşa tarafından hidematı vakıası takdir olunduğu halde, muahharen Sırbistan meselesinde tarzı hareketi tenkit edildiği balâdaki tafsilattan nümayan olmaktadır. Bilahara Şekip paşanın meclisi vâlâ riyasetinde Rifat paşaya halef olması üzerine, müşâ-rünileyhin mahdumu Rauf bey (Pş.) tarafından Kırım muharebesine dair kaleme alınan tarihçeî siyasîde de “mahza tahrîkî silsilei manasib ile nailıamal ve matalip olmak arzusile bazı mülkiyânı şerrüşûr olanlar, Reşit paşayı meclisi vâlâ reisi Rifat paşanın azline teşvik ve tergip etmelerile, meclisi vâlâyâ müsteşarı sadrı âli olan Şekip efendi, barûtbei vâlâyî vezaret, reis nasp kılındı,, tabiratile pederinin infisali, Şekip efendinin ilkaatına hamledilmektedir. Elhasıl aralarında haleflik ve seleflik rakabeti mevcut olduğu görülmektedir.

Şekip paşa ile Rifat paşa orta yaşta ve birbirine mütekarip sinde olarak iki sene arâ ile yekdiğerini takiben vefat etmişlerdir.

Zamanları ricali arasında, Âli paşa ile Rifat ve Şekip paşalar, kendilerine lâyük evlat yetiştirmekle de temeyyüz etmişlerdir. Âli paşa, Ali Fuat bey gibi erbabı kıyaset ve siyasetten, Rifat paşa, Rauf paşa gibi ashabı terbiye ve nezaketten, Şekip paşa dahi, Arifi paşa gibi erbabı irfan ve meziyyetten birer halef bırakmışlardır. Bu bahtiyarlık eslaftan çoğuna nasip olmamıştır.

ZEYİL 1

Şekip efendinin Londraya izamında Babıâlice verilen talimat süretidir:

Efendii mumailayh sefaretî seniye ile Londrada ikamete memur ve meselei şarkiyyeye dair düveli hamseî muazzama ittîfak ve ittihadile derdesti akid ve icra olan tanzimat ve mukavelenin müzakeresi meclisinde bulunarak ledeliktiza senedinin imzasına baruhsatnamei hümayun murahhas ve mezum olduğuna ve eğerçi işbu mukavelei ittîfakiyyenin müzakeratında bulunmak üzere Paris şefiri saadetlu Nuri efendi sefaretî

muvakkate ile Londraya tayin buyrulmuş ise de bu taraftan gidecek memuru cedidin tebligatında hal başka olacağına ve haşmetlu İngiltere Kraliçası cenaplarının musammem olan izdivacından dolayı icrası lâzım gelen merasimi tebrikin sür'ati ifası dahi bir nevi tezayüdü hürmet ve riayeti saltanatı seniyyeyi isbat ve ilan edeceğine binaen muktazayı memuriyet ve fataneti üzre hemen bu taraftan hareket ve biselmetillahi taâlâ Londraya muvasalat ile hamil olduğu namei hümayunu fahamet nümunu hazreti şahaneyi usulü meriyye vehile Kraliça müşarünileyha cenaplarına tebliğ ve îsal ve ifayı esbabı sefaret ve isbatı müddaayı reviyetkârı ve fatanete sa'yu bihemal ve her halde hukuku sarihahi samiyyei saltanatı seniyyeyi hüsnü istihsal birle dareyinde naili ümniye ve âmal ola.

Meselei şarkiyenin ibaratı muvazzaha ve fıkaratı mücmelesi efendii mumaileyhin yakinen malûmu olduğu ve mumaileyh Nuri efendiye talimatı kâfiyyeyi mutazammın olarak bu kerre yazılan emirnamei samide dahi tafsil ve beyan buyrulduğu üzre tanzimatı Mısıriyenin tesviyesi mad-desinde düveli müşarünileyhinin vasateti resmîyeleri kabul olunmuş ve beyinlerinde muhaberat ve mükâtebat cereyan etmekte bulunmuş olduğu halde Rusya devletinin Vürtemberg devleti nezdinde elçisi olan Baron Brünof ikinci defa olarak Londraya memuriyeti vuku bulmuş ve Avusturya devleti tarafından dahi Baron Naymanın kezalik Londraya memur ve tayin olunması cihetile bu tarafta netayici mükâlemata tarakkub ve intizar olunmakta iken bu defa düveli erbaa yani İngiltere ve Avusturya ve Rusya ve Prusya devletleri beyinlerinde Mehemet Ali paşayı Mısra hasır etmek üzre tevafuku âra husulü kuvvei karibeye gelmiş ve Fransa devleti dahi evvelki tuttuğu meslekte olmayarak tebdili usul vadisinde görünmeğe başlamış, yani devleti müşarünileyhada dahi mülâyemet ve muvafakate istidad emmaresi müşahade olunmuş olduğundan, meselei mezkûre hakkında bir mukavelei ittifakıyye senedi düveli müşarünileyhim memurları beyninde Londrada imza olunmak için Avusturya ve Rusya memurlarının yedlerinde devletri tarafından ruhsatnameleri mevcut ve Prusya memurunun dahi şu günlerde ruhsatnamesinin vürudu memul olmasile düveli erbaa ve yahut düveli ham şî müşarünileyhim ile vukubulacak işbu tanzitmatta tarafı devleti aliyyeden dahi bir memur bulunması lazımeden ve mumaileyh Nuri efendinin Londraya azimeti Lord Palmerston cenapları canibinden kenduye ihbar olunmuş ise de mukavelei mezkûre senedini imzaya efendii mumaileyhin canibi maalimenakibi saltanatı seniyyeden terhis buyrulması icabı maslahattan olduğu Lord Ponsonbi tarafından resmen Babıâliye ifade ve inba olunmasına ve revîşi hale nazaran Mısır maslahatının hüsnü neticesi kuvvei karibeye gel-

mesinden ve hususile Kraliçayı müşarünileyhanın berveçhi muharrer musammen olan izdivacı münasebetile ifayı merasimi tebrike himmet buyrulması usulü muhadenet şümülü düveliyreden görünmesinden dolayı şu aralık Londrada bir sefiri muteber bulunmak ve badehu sefareti daim ile ikamet ettirilmek muktazi olarak mumaileyh Şekip efendi olvec hile tayin ve vusulüne kadar tiz elden mumaileyh Nuri efendi memur ve tesbil buyrulmuş ve kuvvei talii ferhünde metalii hazreti şahane semerei fevkat behresile inşaallahü taâlâ şu günlerde tanzimatı mezkûrenin kararpezir olması eltafi ilahiyyeden memul bulunmuş olup ancak mumaileyh Şekip efendinin Londraya vusulinde şayet maslahat bitmemiş bulunur ise Çünkü bu madde pek nazik ve dakik umuru vacibül itinadan ve bu bapta saltanatı seniyye fevaidi müstelzim olacak tedabiri hakimananın elden bırakılmaması ve gayet müteyakkızane ve reviiyetmendane davranılması vacibeden olduğuna ve azadei beyan ve iş'ar olduğu üzere düveli erbaai müşarünileyhim tarafından bu hususta doğrusu saltanatı seniye menafii iltizam olunmakta ve hususile Avusturya ve İngiltere devletlerinin şan ve namus ve ikbal ve istiklali devleti aliyenin muhafazasile beraber tesviyei maslahata sâ'yü gayretleri müşahede kılınmakta ise de Rusya devleti mülahazatı atıye ve menafii müstakbelesi zımında kendi politikası iktizasınca şu tanzimat sırasında bazı şeyler sokuşturması usulü mazbutci sabıkasına nazaran memul ve İngiltere devletinin dahi mısır maddesinin devleti aliyye hakkında hayırlı olmak ve Mısıryonun tergimi enfi için maslahatı icra etmek müradile şayet şimdilik Rusyalının bazı iradatına fedakârlık suretinde ruyü müsaade göstermesi merkezi ihtiyata mevzul olup maamafih Avusturya devleti her halde bu dakikaları gözeterek Rusyalının o misilli politikasına nafi ve devleti aliyyeye mazarratı atıyeyi müstelbi olacak mevaddı savuşturmağa çalışacağı elhasıl hem maslahatı kırmayup hem de o makule şeyler olduğu halde üslûbu hakimane ile def'ü tadiline bakacağı kendi politikai cariyesi icabından bulunduğuna ve ber minvali meşruh mukavelei mezkûre senedinin tanzimi arasında Rusyalının makasadı hafıyyei atıyesine ve alelhusus Bahrı Sefit boğazı insidadı maddesinin usulü sabıkasından çıkarılıp ta faraza hünkâr iskelesi muahadei meşhuresine bedel olmak üzere bir yeni surete konulmasına dair bazı riayâtı vakıaya göre bilfarz bundan dolayı atisi devleti aliyye hakkında mazarratı melhuzai daim sureti gibi birşey meydana konulacak olduğu ve halen ve istikbalen mazarratı müstelzim olacak surette görüldüğü taktirde mumaileyh tarafından açıktan açığa bir güne itiraz olunmak veyahut bunun için senedin imzasında tereddüt kılınmak lazıngelse verilen karara sekte gelmesi ihtimalatı cayı mutalâa idüğüne mebni şu maddei nazike hakkında ve meselei Mısıryenin fûruatı icabi-

yesinde bir güne ilişilecek şey zuhur ederse gayet mahremane olarak ve kat'a serrişte verilmeyerek Avusturya devleti memurile bilmüzakere o makule ilişkilerin tadil ve tahfif olunması sureti memuru mumaileyh tarafından dermeyan ettirilmek ve def'ine bakılmak halü maslahata muvafık ve politika usulüne mutabık görüldüğünden maslahatı haliyyeye dair ihtaratı lazimeye dikkat ve müzakeratı muktaziyyede her türlü muavenet etmek tenbihatının memuru mumaileyhe yazdırılması hususuna Avusturya sefaretile karar verilmiş ve sureti hale ve ihbaratı vakıaya nazaran işbu tanzimatın medlul ve ahkâmı devleti aliyyenin hukuku sariha ve menafii matlûbesi dairesinden haric olmamak iktiza edeceği bedihiyattan bulunmuş olduğundan ve her nasıl olsa Mısır'ın mazbut olan usullerine göre düveli fahiimenin vasatet ve kefaletile hasıl olacak sureti tanzimiyye yalnız bu tarafta yapılacak şeyden eliven ve akva olacağından efendii mumaileyh hemen bu vechile harekete sarfı reviiyet ve şu kadar ki Fransa devletinin eğerçi şimdiki halde muvafakata istidadı görünmekte ve politikaları iktizasınca İngiltereliden ayrılamayacakları rütbei bedahette ise de şayet hilafı memul olarak düveli erbaa beyninde verilen karara fransalı razı olmayıp ta muhalefet suretinde bulunacak olur ve dört devlet tarafından bilittifak kararı mezkûr üzerine senet imza olunur ise fransalının ademi muvafakati cihetile bir güne tereddüt iktiza etmeyerek senedi mezkûru imzaya mübaderet ve her halde maslahatın derecei gayette olan nezaketine yani düveli müşarünileyhimin tanzimatı mezkûre hakkında devleti aliyyenin istihkakatı seniyyesini gözetecekleri memulü kavi olan mevaddan olmasile her türlü mesaii muktaziyyesi ifa ve bervechi muharrer ileride rusyalının işine yarayacak ve saltanatı seniye hakkı âlisinde mahazirî atıyesî derkâr olacak öyle birşey anlaşılır ise Avusturya memuru mumaileyhle mahremane söyleşilerek amin vasatatile defi çarèsini icraya elhasıl şu usulü nazikanin hüsnü idaresile derdest olan tanzimatı nafiannın bozulmamasına isarı naktinei fatanet ve efendii mumaileyh bervechi bâlâ maslahat bitmemiş oluğu taktirde mumaileyh Nuri efendi ile Londrada görüşecek ve müzakeratı vakıa ne merkeze müntehi olduğunu kendisinden anlayacak olduğundan artık revîşî hale ve oraca tahsil edebileceği vukuf ve malûmata göre şu maddeî hayriyenin bilutfihi taalâ zati şevketsimatı hazreti şahane ve saltadatı seniye hakkı âlisinde hayırlı ve nafi vechile pezirayı hüsnü husul olmasına ve kararına güzelce dikkat velhasıl her bir halde reviyetmendane hareketle kendisinden memul olan hidmet ve sadakati bilvücûh ibraz ve icraya bezli makteret ve mısır valisi tarafından bu kerre gelen mektubun bir kıt'a sureti kendiye ita olunacağından icabında ve lüzum ve iktizasında ana dair dahi ifadat ve tebliğatın ifasına ve istilaatı vakıasının peyderpey bu tarafa iş'arma himmet eyleye.

ZEYİL 2

*Şekip efendinin Bükreşten hariciye nazırı Sarım efendiye
göndermiş olduğu tahrirattır:*

Lehülhamd velminne berekâtı teveccühâtı mehasin ayatlarile bilennü vesselame iki buçuk günde İbraile ve karantine eyyamile beraber usuli memuriyeti acizanem iktizasınca tarafı çakeranemden araba tedarükü zımında orada beş gün kadar ikameti bendegânemden sonra iki günde dahi Bükreşe vusulü kemteranem muyesser olarak ferdası cüma günü buraların adeti üzere iptida bey bendelerine gidüp hamil olduğum emirnamei samii sedaretpenahiye teslim ve meali vâlâsı veçhile sureti memuriyeti bendegânem sathice ifade ve tefhim ile avdeti çakeranemin akibinde ceneral dö İlamcle bir vizita verilmek üzere Rusya sefaret-hanesine azimetle ledelmülâkat ceneralı mumailayh kelâmı evveline keyfiyeti memuriyetinden başlayarak ilennihaye vakı' olan makalatının fezlekesinde gûya miri mumailayh bir müddettenberi suü ef'al ve nuamelatta bulunarak ekseri boyaranı memleket ve sair rüesayı milleti kendisinden tenfir ve dilgîr eylemiş ve ezcümle geçen sene meclisi umumîi boyaranın hini küşadında mecmuu âzası taraflarından miri mumailayhe gönderilen arzımahzarda sabıkan ve lahikan rüyet olunan masalihi mülkiyenin ekserisinde nizamâtı memlekete mugayeretten bahsile şikâyet adide irad olunmuş ve mevaddı müştekâbiha vakıa mutabık olduğu halde tesviye ve ıslah olunmak ve olmadığı taktirde tebriyei zimmetle hal-kin iskatına bakılmak lazimeden iken miri mumailayh asla bunları kayt etmeyüp şimdiye kadar bildiğinden geri kalmadığı cihetle cümlelerin suü zan ve zehabını teyit ve tastik ederek günden güne güftügüyu çoğaltmış ve bir taraftan dahi kendi aybını setir için bu keyfiyetleri keenne Rusya devleti bunun hakkında suü niyet ve efkârda olmasile boyaranı memleketi bu veçhile aleyhine tahrik etmesinden neşet eylediğine zahip olarak neşri havadis ettirmiş ve bu sebeple derûnu memlekette bayağı bir ihtilâl zuhur edebilmesi ihtimali gelmiş görünmüş olduğuna ve Rusya devletinin ise derkâr olan nazareti abtiyesi cihetile buraların hüsnu hal ve asayişini muhafazadan gayrı bir güne meram ve matlubu olmadığına mebni miri mumailayhi sureti mahremiyette tektir ve terbiye ile mesleki savab ve itidale teslik ve manasıbı cesimeî memlekette kullandığı kardeşile sair taraftarları kendisini bu uygunsuzluklara sevk ve tergîb ederek şeriki mesavi olduklarından anların dahi hizmet ve memuriyetlerinden azil ve tebdilini nasihat etmek ve hilafgirlerinin dahi kezalik perdei hafada iktizasına göre temin ve tatmin ve olveçhile gulüvvü kı-lükallerini teskin ile bakayî âsaişî memleketi istihsal eylemek üzere ca-

nîbî imparatoriden memur olarak geldiği esnada tarafı devleti aliyyeden dahi bu maddeler için çakerlerinin memur buyrulduğunu mösyö Titof kendisine yazmış ise de usuli memuriyeti çakeranem ne veçhile olduğunu haber alamadığından bildirmemiş ve muahheren gelen mektubunda vasateti acizanemle bir kât'a fermanı âli gönderileceğini inha edüp lakin anın da mazmunu münifini tahkik edememesile iş'ar etmemiş olduğuna nazaran gerek memuriyeti bendegânem ve gerek zikir olunan fermanı âli Rusya devletinin rey ve ittifakile hasıl ve sadır olmamış olduğu zahir ve aşikâr olup halbuki memleketeyn hakkında beynetdevleteyn carî ve mer'î olan uhudü mün'akıde iktizasınca isdar buyrulan fermanı âli mezkûr evvelemirde Dersaadette Rusya sefaretile bilmüza-kere karargir olmak lazımgelirken bu kaideye riayet olunmaması cihe-tile marûzzikir emri âlinin mantuku şerifi her neye dair ise kıraetine kat'a cevazdada olamayacağını ve bundan başka kendisi bermînvali mu-harrer icrayı memuriyet etmiş olduğundan mevaddı sairede dahi tali-matı bendegânem eğer kendi usuli memuriyetine muvafık değil ise mu-cibince vukua gelecek harekâtı acizanemin dahi gayrı müsmir ve mües-sir olacağını velhasıl bu hususta beynetdevleteyn âsarı mübâyetet mü-şahede olunmağla burası Rusya devletinin gücüne geleceğini ketim ede-medigiinden mümkün ise tevfik olunmasını dostane ve halisane ihtar ey-lediğini beyan ve ityan etmesine cevaben saltanatı seniyyenin müradı âlisi mücerred muhafazai âsaişi memleket maksadı aslisinden ibaret olmağla devletlerimiz bu babta muttahidülmeram iselerde sureti memu-riyetlerimizde tehalüfî usul itiraf olunur. Ancak bu dahi beyin Rüsya devleti indinde müttehim ve devleti aliyye nezdinde gayri mücrim ad olundugundan iktiza eylediği bedihiyyattan olunduguna göre beynet-devleteyn âsarı mübâyetet müşahede olunduğu lakırdısı bir veçhile ka-bul olunmayacağından binaenaleyh bu hususta Rusya devletinin gücüne gelecek bir şey olmayıp belki devleti aliyyenin bihakkın gücenmesini icab eder şeyler vuku buldu. Şöyle ki demincek beyan eylediğimiz kai-dei muhabereye ibtida Rusya devleti tarafından riayet olunmaması ya'ûi buranın ahvalı şu dereceye varmış olduğundan böyle bir memur irsali lazım geliyor amma bunu devleti aliyye tensip buyurur mu deyu bir suale râğbet etmiyerek ve hiç olmazsa bir haber dahi vermiyerek bağ-teten sizi bu tarafa tayin ve isra eylemesi doğrusu saltanatı seniyyenin şanı âli ve hukuku milkisine nakisa verir mevaddan olmak hasebile bu-na nazarı hoşnudi ile bakılamayacağı kabili inkâr degildir yollu tariz ile şu gücüne gelecek tabirine mukabele olunduktan sonra fermanı âli bahsine geçilüp çünkü miri mumaileyhin nezdi devleti aliyyede zahir ve müsbet bir güne töhmeti olmadığı ve ihtilafatı vakianın dahi esbabı

hakıkiyesi layıkile ve etrafıle henüz bilinemediği cihetlerle birkere tahkiki ahval lazım geleceğinden ve açıktan açığa bu suretle memur tayin ve irsali şayet zümrei muhalifine bir kat daha sebebi cesaret olabilemesi ve ohalde nairei kılükalin alevlenmesile hilafi matlup bir ihtilal zuhur etmesi mutaleası cayı dikkat olduğundan ve hazır mumaileyh şu İbrail vak'alarında izhar eylediği hüsnü hareketten dolayı tahsin ve sitayişe müstahik bulunduğundan bu vesilei aleniyye ile memur büyulduğuma ve olveçhile yalnız kendi hakkında taltifi şamil salifüzzikir tastir buyrulan emri âlinin bir güne ahdü şarta ve nizamâtı memlekete zerre kadar dokunur yeri olmadığına nazaran sefaretle muhabere ve müzakeresi muktazi görünmiyeceğini kendisi dahi tastik ve teslim edeceğinde şüphe olmadığı misillü alenen kıraatine dahi mümanaat iktiza etmiyeceği dermeyen olunmağla cenerali mumaileyh kendi sözile yine kendisi tutulduğundan mıdır nedir bir müddet sükût vemütaleaya varup badehu verdiği cevapta ben vazifei zimmetimi eda eyledim kabul ve ademi kabulü rey ve memuriyetinize muhavveldir demiş ve tarafı çakeranemden dahi vakıa her bir memur kendi talimatını icraya mecbur olduğundan ana başka türlü hareket teklif olunamayacağını insaf ile ıkrar eylerler denilerek hatmi kelim ve bilmuvaade avdete kıyam olunmakta zatı vâlâyı maali arayı bimüdanilerile evvelâ Mısırdı ve badehu İranda görüşüp hüsnü ülfet ve meveddet peyda eylediğinden ve bu münasebetle bu defa tarafı vazihüşşerefi kerimanelerinden tebliğ etmiş olduğum arzı teşekkür ve memnuniyet ibrazile tebliği selam ederek müfarakat olunmuş olduğunun üzerine fermanı âlinin hemen bir iki gün zarfında icrayı resmi kıraeti lâzımeden ve muktazası iradei seniyyeden olduğu ihbarile nasıl istikbal edeceği ve ne vakti tahsis eyleyeceği miri mumaileyhten ledelistifsar cenerali mumaileyh emri âlii mezkûru eğer resmen kabul edecek ve alenen kıraat ettirecek olur ise sonu pek fena olacağını bilüpte ona göre davransın ve gelen memur dahi ne ister ise yap-sın diye evvelce haber göndermiş olduğundan bahsile kendisi bu maddede azim tehlikede bulunduğunu ve mahaza kendisinin bu veçhile iltifatı seniyyei hazreti padişahiye istihkakı yoğiken mazhar olduğunun teşekküründe aciz ve kasır olduğu halde işbu fermanı alışanın vacibei kıraat ve ilanını ne suretle terk edebileceğini derk edemediğini bilvasıta iş'ar eylediğinden başka kendisi dahi kemali telaş ve piçütâb ile tarafı çakeriye gelip vazifei zimmeti tabiiyyet ve ubudiyyeti üzre her bir emir ve iradei seniyyenin infaz ve icrasında lasiyyema hakkında bu güne inayet ve ihsan buyrulan taltifatı celilei mülûkânenin edayı hakkı teşekkürüne kâffe mehaliki dünyayı göze aldırarak çalışmakta serimu tecvizi kusur etmeyeceğinde her türlü ahdü peyman etmesile beraber Rusya devletinin

ne derecelerde aleyhinde bulunduğunu hertafsil hikâyet ve anın zıddına gittiği halde başına bintürlü bela getireceğini ve saltanatı seniyyenin merhamet ve şefkatı seniyesini âmmei âlemiyana ve bitahsis kendi hak- kında hemişe mebzul buyrula geldiği delaletile bu mazeretine dahi afvü saffü âli bîdirig buyrulacağını bildiğinden bu derdine bir çare ve tedbir bulunmak hususunda çakerlerine arzı dahalet etmekle revîşi halü kalın- den anlaşıldığına göre miri mümaileyh bendeleri rusyalıdan bu defa ge- reği gibi korkmuş ve filhakika ekseri muteberanı boyaran biçarenin aley- hine düşmüş olduğuna ve devleti aliyyenin şu fermanı âliyi isdarü tisyar buyurmaktan müradı âlisi ise miri mumaileyhin bakayı memuriyetini istihsale medar olmak mütaleasına mübteni iken icabı halü zaman ile aksini davet etmesine rizayı samisi olmayacağı azhar mineşşems olmağın maslahatı bu peresiye getirmemek için kıraat ettirmemek hayırlı olaca-ğını mülâhaza ve iz'an etmiş isem de birdenbire mülayemet göstermeye- rek bu ademi kıraat sureti saltanatı seniyyenin hukuku mülkiyyesine doku- nacağından ben buna cesaret edemiyeceğim misillu sizin dahi havfe te- baiyyetle geri durmanızı münasip göremem zira hizmet ve hareketinizi tahsin eden ve bakayı memuriyetinizi iltizam ve a'da ve muhalifinizden muhafazaya ihtimam buyuran devleti aliyye sizi her halde himayet ve sıyanet buyuracağından şüphe etmeği, şöyle edin, böyle yapın yollu bir takım kelimatı teşvikîyye iradile miri mümaileyhi teşcia çalışmış isem de galiba biraz da muhalifininden korkuğundan haşyeti bir türlü zail olmayıp şu rusyalının şerrinden vikaye olunmasını rica ve fakat kemali sıdku ubu- diyetinden naşi fermanı âli mezkûrun yalnız kıraatinden sarfınazar olunmak üzere iktiza eden tazimat ve tekrimatı layıka ile kendisine resmen ve alenen itası suretinde fedakârlık ederek tertibi âlayı mefharet ve cem'i boyara- nı memlekete mübaderet edeceğini teahhüd ve inba eylediğine ve buna dahi tereddüt olunupta imalei dilhaha çabalamakla biraz vakit geçirecek olur ve olha'de Dersaadette sefaret tarafından şayet ısrarı külli vukuile ademi kıraat suretine karar verilir ise olvakit bu resim dahi ifa olunamayaca-ğından bari hiç olmazsa okunup okunmadığı belli olur olmaz bir gürül- tü ile savuşturulması daha ehven ve eslem ad olunduğuna binaen tehiri maslahata sebep olacak söz söylemek artık mutalaai acizaneme elverme- diği cihetle eğer mazereti vakianızı beyan ederek ve bu bapta mes'uli- yeti üzerinize alarak bana bir senet verirsenez ben de size ibram et- mem ve muktazayı teahhüdünüz üzere fermanı âliyi size teslimde muha- lefet eylemem dediğimde biçare bu iztiraptan kurtulduğundan teşekkür ederek kalkup gitmiş ve ertesi günü ki Bükreşe vusulü bendegânemin dördüncü pazar günüdür senedi matlubu gönderdikten sonra tertibi di- van ve cemiiyel ve irsali alayı meserret birle kullarını konağına davet

eylemiş olmağla çakeri keminelere dahi her nakadar resmi kıraat icra olunamayacak ise de ana muadil iradı nutki memuriyet eylemeğe tasdim ederek ve bu keyfiyetten miri mumaileyhi haberdar etmiyerek fermanı âlişanı ser beraberî tebci ve tefhim ile varup mecmâi divânda kendisine ita ve teslim eylediğim anda mantuku şerifin icmalî olarak leffen taktim olunan varaka müeddâsınca hitaba iptidar ve bu suretle fermanı âlî mezkûrun kıraat olunmadığını kavme bildirmemeğe sarfı vusû iktidar kılınmış ve o hilalde miri mumaileyh gerek kendi tarafından ve gerek bilcümle huzzar caniblerinden teşekkürü mutazammın bazı kelimat irad eyledikten sonra olbapta terkim ettirmiş olduğu arizelerini dahi vermekle işbu arizai bendegâneme matviyyen pisigâhı mekârim destigâhı samilerine ref'û taktim olunmuş olduğu ve şimdiye kadar bununla uğraşmış ve birkaç gündendenberi dahi sıtmaya müptela olmuş olduğumdan memuriyeti asliyei çakeraneme henüz mübaşeret edememiş isem de bimmennihi taâla bundan böyle izaei vakit etmemeğe gayret ederek istitla olunacak ahval ve keyfiyyatin peyderpey tahrir ve inhasına müsaraat olunacağı inşaallahü taâla muhatı ilmi.

19 cümadel' ula 1258

Varakai mezkûre suretidir:

Haşmetlu bey cenapları,

Şimdi zatı asaletsimatınıza tebliğ ve teslimile müşerref ve müstesit olduğum fermanı âlişan ve balâsına inayet efzayı sudur buyrulmuş olan hattı hümayunu iltifat makrunu şevket ünvan mantuku münifinden malûmunuz olacağı vechile bu mühibbiniz şevketlu azametlu padişahımız efendimiz hazretleri tarafı mülukanelerinden size lisanen dahi ifadeye memur buyrulmuşumdur ki cenabı kıyasatmeabınızı şimdiye kadar nezdi hümayunu şahanede müsellemler olan dirayet ve istikametinizi bu defa İbrail vak'asında vukua gelen gayretiniz bir kat daha teyid etmekle bu hareketiniz ve sizinle beraber gayret edip istirahatı fukaraya sây edenlerin hizmetleri mucibi mahzuziyeti mülukâne olarak taktir ve tahsin buyrulmuş olmakla bunu size ve cümleye ilan ve emaret ve hükûmeti uhdei dirayetinize muhavvel olan bu memleketi şahanenin imtiyazatı kadime ve nizamatı ahiresini halelden vikaye ve muhafaza ile kâffe ahalisinin her halde hüsnü âsaiyi hususları mültezemi hümayun olduğundan bu hususlarda bundan böyle dahî muktazayı memuriyetinizi laykile icraya dikkatiniz matlubu şahane idüğünü beyan edeyim. Binaenaleyh işbu saatte bu vechile icrayı memuriyete iptidar etmiş olduğumdan memul ederim ki cenabı asaletmeabınız memnun ve mesrur olacağımız misillü

nâil olduğumuz bu iltifati şahane bilcümle ahaliî memleketi padişahane haklarında inşaallahü taâlâ envai hayrî meymeneti şamil olduğundan herkes dahi hisseyabı sürur olurlar.

ZEYİL 3

Sekip efendinin Belgrattan hariciye nazırı Sarım efendiye göndermiş olduğu tahrirattır:

Bu tarafın mukaddimeî ahvali geçen hafta bir kî't'a arizai müstereke ile bildirilmişti. Andan sonra vukubulan keyfiyatta hamden lillâhi taâlâ mücerret kuvvei talii huçeste matalii hazreti cihanbanî âsarı meyamin dışarından olmak üzre asdikayı millet kazanmış ve Mihaî bey ve mecmuu avenatı artık bu tarafta dikiş tutturamayarak makhuren ve münhezimen karşı zimona firar etmiş olmalarile bunun üzerine asdikayı milletin ne veçhile Belgrada geldikleri ve ne suretle haklarında muamele olduğu ve elhaletü hazihi bu tarafın keyfiyeti hazırası ne merkezde bulunduğu tafsîlâtı utufetlü Kamil paşa hazretlerine senaverleri tarafından yazıldığından tekrarıle tasta'den içtinap olundu. Fakat maslahatin revîşinde kullarınca dikkate şayan ve lâzîmûlbeyan bazı köşeler olduğundan onların icmalen ifade ve inhasına iptidar kılındı: Şöyle ki bu Sîrbistan hakkında aşıl muradı âli ne olduğu hini memuriyeti âcizanemde her ne kadar tavsiye ve telkin ve muahharen dahi tahriren olsun tefhim ve tebyin buyurulmamış ise de malûmat olmak üzre tarafı çakeraneme îta buyurulan evrak mütalealarından ve sonra dahi buraya azimeti bende-gânem tacil buyurulduğundan bu bapta olan efkârı âliyi bazı mertebe hissü teferrûs etmiş ve binaberin Buğdanda çok eğlenmeyerek alelâcele Belgrada geldiğinde Paşayı müşarûnileyh senaverleri tarafına bazı husus zîmnında mukaddima tastir ve tesyir buyurulmuş olan bir kî't'a emirnameî saminin birkaç mahallinde buna dair bazı imalar gördüğümnden başka Avram kâhya kullarının ifadâtı vakıasından malûmatı kâfiye ahzeylemiş ve emri matlupta tedarikâtı lâzimeyi kıvamı imâl ve icrada hazır ve âmade bulunmuş ve miri merkumun gayet mütekebbir ve anut ve hırçın bir nemrut olduğunu ve bunun gibi sair mizaç ve meşvarını dahi Paşayı müşarûnileyhten öğrenmiş olduğumdan birdenbire ruyi mülâyemet gösterilecek olur ve olhalde şayet müdiranı selâsenin azil ve ihraçlarına muvafakati vukubulur ise belki ileruda kâmilen husulü maksuda sekte îras edeceği yani maslahat işte bununla bitti hükmüne girebileceği dakikası varidi hatır olmaktannaşı zamanı mev-ut ve mahude kadar vakit kazanılmak ve hem de bu maddeden dolayı gerek nezdi devleti aliyyede ve gerek yarû agyar indinde ve milleti karşısında suçlu bulunmak mülâ-

hazasile sözü uzatmak için mösyü Ttiofun esnayı mükâlemede ityan eylediği zu'mü zatisi tarikına gidilmeyerek bayağı tahkiki ahvale memûriyet ilân olunacak vadisinde kelimatı tahvifiye ile miri mersume biraz sıkıca ağız kullanılmış ve Rusya konsolosuna da pek te yüz verilmemiş olmasile miri merkumun filhakika rüunet ve huşuneti mecbulesi ve konsolosu mersumun dahi ağrazi fasidei memuresi iktizasından mıdır yoksa kullarının halen ve kalen tarzû tavrına ikisinin de canları sıkıldığından mıdır nedir zikrolunan arizai müsterekede tahrir ve inha olunduğu üzre miri mersum ve gerek konsolosu merkum ile iki mülâkatta cereyan eden muşahabe ve mücavebeden mada lâkırdıya lehülhamt velminne hacet kalmayarak berveçhi balâ miri mersum ve avenatının hezimet ve firarları muradı arzu ve sühulette suretnümayı vuku ve zuhur olmuş ve hemen Sırbistanın imtiyazatı malûmesi mesagü yesaginca kabzai tasarruf ve idareye Rusyalunun bundan böyle buralarda kesrû ibtali nüfuzu hususunda dilhahı âlinin istihsali vesailine teşebbüs olunmasının tamam sırası gelmiş olduğuna mebni Paşayı müşarünileyh senaverlerinin bu defaki arizai muşassalâi münferidesinde biletraf iş'ar olunduğu veçhile kendulerile bilmü-zakere kararı reyü tensibi âcizanemiz ile derhal Varoşun zaptû raptı ve miri mersumun ve avenatının haklarında badezin şerefvürüt edecek emrû iradei seniyyeye değin bu tarafa geçmemesi için re'si hudutta bulunan Avusturya devleti cenerallerine mekâtibi resmîye gönderilmesi ve iki gün sonra dahi asdıkaı rüesayı millete bittalim haricen ve dahilen elhaletü hazihi Belgratta bulunan cemiyeti efradı milletin bilittifak istidalarile muvakkaten bir idarei hukûmet nasbû tayini misillû tiz elden bazı harekâtı mevkiiyeye hasbelmaslaha ibtidar ve müsadaat olunmuş ve bu suretle burası şimdiki halde sayei muvaffakiyet vayeı hazreti zıllullahide fethi cedidi hakani mesabesinde bir heyeti hasene kesbederek çünkü Niş ve sair olcivarda bulunan Bulgar eşkıyasının fesatları bütün bütün miri mersum ve avenatının mahza tevsii dairei hukûmet emeli kâsidile tahriklerle hasıl olduğundan oldahi bundan sonra kulliyen bertaraf olacağına şüphe kalmamış. Eğerçi bu harekâtı bendegânemiz bir güne ruhsatı âliye ve yahut memuriyeti celiyyeı seniyye ile değil ise de ancak bu hususatı mezkûre ve malûmatı cüz'iyei çakeranelerimize göre icabı vaktü halden neşet etmiş bir cesareti sadıkanemizden ibaret bulunmuş olmağla inşaallahü taâlâ dilhahı maali iktinahı padişahiye tevaful ile edna bir hidmeti feyiz ayeti kişver küşayide bulunmuş ubeydanı sadakat bünyan idadında manzur buyrulmahlığımıza delâleti himmet ve vasateti lutfü mürüvveti bendepervelerine ihtiyacı âcizanemiz derkâr olduğu beyanile.